7. Medvedeva I. Ja. «Kto soblaznit malyh sih...»: SMI protiv detej / I. Ja. Medvedeva, T. L. Shishova. – M. : Izd-vo «Hristianskaja zhizn'», 2006. – 320 s.
8. Rudenja O. M. Mul'tfil'my i dity / O. M. Rudenja // Social'nyj pedagog. – 2011. – № 1 (49). – S. 46–49.
9. Silin A. O. Televidenie bez beregov: Vlijanie televidenija na lichnost' cheloveka / A. O. Silin // Novyj mir. – 1996. – № 1. – S. 227–232.
10. Snigul's'ka V.O. Telebachennja: informacijnyj pomichnyk chy dzherelo agresii'? / V. O. Snigul's'ka // Psyholog. – 2007. – № 40 (280). – S. 6–7.
11. Shykyrova N. S. ZMI jak dzherelo negatyvnyh emocijnyh staniv dytyny / N. S. Shykyrova // Psyholog. – 2006. – № 2–3. – S. 45–46.

Received February 26, 2018
Revised March 20, 2018
Accepted April 17, 2018

УДК 159.922
DOI10.32626/2227-6246.2018-41.205-217

Н. І. Мусіяка
natamail0870@gmail.com

Розвиток творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів

Musiiaka N. I. Development of creative thinking as a personal determinant of primary schoolchildren's educational achievements / N. I. Musiiaka // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohiienko University, G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine / scientific editing by S. D. Maksymenko, L. A. Onufriieva. – Issue 41. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2018. – P. 205–217.

N. I. Musiiaka. Development of creative thinking as a personal determinant of primary schoolchildren's educational achievements. The article presents the results of a longitudinal experimental study of creative thinking as a personal determinant of primary schoolchildren's educational achievements. The experimental study has determined existence of micro-genetic tendencies in the architectonics of original creative thinking

© Н. І. Мусіяка

development of primary schoolchildren. The micro-genetic tendencies in the development of originality were recorded as an indicator of primary schoolchildren's creative thinking not only in qualitative, dichotomous representation of levels, but also representation in ranks, characteristic for the groups of children with different educational efficiency. The macro-genetic tendencies of primary schoolchildren's creative thinking development are characterized in the article. This macro-genetic analysis demonstrates that primary schoolchildren with high educational achievements have constructive original creative thinking. Schoolchildren with poor educational achievements show destructive changes in their macro-genetic dynamics of creative originality; such destructive changes influence poorly not only on educational achievements, but also on schoolchildren's creativity. The revealed features of creative originality, characteristic for primary schoolchildren with different levels of educational achievements, indicate changes both in the architectonics, and in the rank representation of the examined characteristics in different groups of schoolchildren. The article substantiates necessity to develop differentiated programs for primary schoolchildren's creative potential development depending on their educational achievements, because learning is the leading activity for this stage of ontogenesis.

Key words: genesis, longitudinal experiment, macro-genesis, microgenesis, educational achievements, originality, personal determinant, personality, creative thinking.

Н. І. Мусіяка. Розвиток творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів. У статті представлено результати лонгітюдного експериментального дослідження особливостей творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів. З'ясовано особливості становлення мікроґенези архітектоніки розвитку оригінальності творчого мислення у молодших школярів. Зафіксовано становлення мікрогенетичних тенденцій у розвитку оригінальності як показника творчого мислення у молодших школярів не лише у якісній і дихотомічній характеристиці рівнів, а й у ранговій репрезентації їх у тій чи іншій за результативністю групі. Здійснено характеристику макрогенетичних тенденцій у розвитку творчого мислення молодших школярів. Аналіз макроґенези свідчить про конструктивність розвитку оригінальності творчого мислення у школярів із високою результативністю навчальної діяльності. Установлено деструктивні зміни у макрогенетичній динаміці становлення оригінальності творчого мислення у молодших школярів зі слабкою результативністю навчальної діяльності, які взаємопересічно блокують рівень не лише навчальних досягнень, а й творчої активності школярів. Розкриті особливості оригінальності творчого мислення у молодших школярів із різним рівнем навчальних досягнень свідчать про зміни як в архітектоніці його розвитку, так і у ранговій репрезентації рівневих характеристик у тій чи іншій за результативністю групі школярів.

Констатовано необхідність розробки диференційованих програм стратегій розвитку творчого потенціалу особистості молодшого школяра у взаємозв'язку з результативністю його навчальної діяльності як провідної для цього етапу онтогенезу.

Ключові слова: ґенеза, лонгітюдний експеримент, макроґенеза, мікроґенеза, навчальні досягнення, оригінальність, особистісна детермінанта, особистість, творче мислення.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції становлення освітнього простору ініціюють пошук нових шляхів продуктивного особистісного розвитку в системах «учень – освітнє середовище», «Я – учіння», «Я – ефективний суб'єкт діяльності». «Для успішного здійснення освітніх трансформацій, – наголошує В. Г. Кремень, – окрім усього іншого, необхідно чітко розуміти об'єктивні цивілізаційні зміни, поступ суспільного розвитку, нові вимоги до людини» [3, с. 6]. Ці вимоги сучасності з необхідністю висувають у ранг пріоритетної проблему розвитку особистісної ефективності, становлення особистості школяра як продуктивного і творчого суб'єкта діяльності [7]. Тому проблема особистісної детермінації системи «Я – учіння» набуває особливої значущості в онтогенетичному просторі особистості школяра. При цьому непересічної ваги набуває молодший шкільний вік, у якому закладається підґрунтя особистісної ефективності / неефективності школяра в освітньому середовищі. Серед особистісних детермінант особливу вагу має пізнавальна сфера – розвиток інтелектуальних здібностей, творчого мислення, розумового розвитку з перших кроків включення школяра як суб'єкта діяльності в освітній простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічними засадами нашого дослідження творчого мислення є концепція розвитку особистості фундатора вітчизняної психології Г. С. Костюка. Саме мислення, як вищу форму пізнання об'єктивної дійсності, визначає вчений як необхідну умову для засвоєння знань. «Знання не можуть бути засвоєні учнями без їхньої мислительної діяльності. Розвиток мислення, – підкреслює вчений, – має велике значення в загальному процесі *формування особистості,* її розумових та інших властивостей» [2, с. 197].

В. Г. Кремень здійснив концептуальний аналіз проблеми «сучасне мислення й освіта» [4, с. 8]. Учений зазначає: «Мислення є запорукою творчої діяльності, що формує таланти, відкриття й досягнення яких визначають епоху. Мислення «вбудовує» індивіда в культуру й систему знань, які є його продук-

том» [4, с. 8]. Синергетичне бачення сутності еволюції сучасного мислення включає в себе «розвиток не лише систем наукового знання, освітньо-культурної діяльності, а й пізнавальних здібностей людини» [4, с. 13]. В. Г. Кремень, говорячи про оригінальність мислення, підкреслює: «Мислення та його результати – ідеї, концепції, проекти, моделі – можуть не лише вражати своєю оригінальністю, а й ставати реальним підґрунтям подальших соціокультурних та інших трансформацій, у тому числі й способу мислення епохи» [4, с. 11].

Проблема успішності / ефективності школяра у процесі навчальної діяльності є предметом дослідження С. Д. Максименка. Учений, розвиваючи ідею Г. С. Костюка про «сполученість» навчання та розвитку, навчальну успішність представляє мірою «суб'єктності у власному русі: мірою самостійності, оригінальності, творчості, гнучкості тощо, які і є підґрунтям саморозвитку». Аналізуючи особистісне зростання дитини в умовах сучасної освітньої системи, С. Д. Максименко акцентує важливість парадигми особистісної успішності дитини у навчанні та її прогнозування [5]. М. Л. Смульсон, як автор оригінальної проектувально-технологічної концепції розвитку інтелекту й творчості в ранній юності, розглядає мислення як структурний компонент інтелекту, який разом з іншими базовими когніціями характеризує інтелект «як психічне утворення, яке відповідає за породження, конструювання і перебудову ментальних моделей світу» [9, с. 5]. Т. М. Третяк висвітлила проблему функціонування основних мисленнєвих операцій і їх роль у забезпеченні успішності продуктивного мислення учнів [11].

Аналіз сучасних експериментальних психологічних досліджень у контексті результативності навчальної діяльності, успішності / ефективності показав, що увага вітчизняних дослідників зосереджена на з'ясуванні: особливостей становлення особистості школярів із різними навчальними досягненнями в онтогенетичному просторі [10]; особливостей регулятивної сфери школярів із різними навчальними досягненнями [8]; динаміки образу успішного учня (ідеальне «Я») у школярів молодшого шкільного та підліткового віку в контексті їх особистісної ефективності [12]; онтогенетичної динаміки прогностичної самооцінки як детермінанти особистісної ефективності школяра [6].

Мета статті – здійснити аналіз особливостей розвитку творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів.

Методи та методики. Дослідження творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів передбачало аналіз особливостей розвитку оригінальності творчого мислення школярів як здатності «відповідати нестандартно, давати незвичні відповіді» [1, с. 391]. Змістова та рівнева характеристика оригінальності творчого мислення школярів досліджувалася за методикою – тестом креативності Е. П. Торренса [1]. Лонгітюдне експериментальне дослідження здійснювалося у двох площинах: у першій – здійснено мікроаналіз особливостей розвитку творчого мислення школярів із різним рівнем навчальних досягнень на певному етапі їхнього навчання у початковій школі, а також з'ясування мікрогенетичних тенденцій у розвитку творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів; у другій – здійснено макроаналіз, метою якого було вивчення особливостей розвитку творчого мислення упродовж певного періоду перебування дитини в початковій школі та визначення макрогенетичних тенденцій – з'ясування онтогенетичної динаміки у межах кожного рівня навчальних досягнень молодших школярів. Залежно від результативності навчальної діяльності молодші школярі були поділені на три групи: перша група – учні з високим рівнем навчальних досягнень, друга – з посереднім і третя – з низьким рівнем навчальних досягнень. Вибірку досліджуваних склали 125 учнів першого, другого і третього класів початкової школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експериментальні дані щодо мікроґенези особливостей розвитку оригінальності творчого мислення школярів із різним рівнем навчальних досягнень на етапі їхнього навчання у початковій школі дали змогу розкрити такі особливості його становлення.

Серед першокласників першої групи – учні з високою результативністю навчальної діяльності – 56% школярів виявили високий рівень розвитку оригінальності мислення, середній рівень – 44% учнів, низький рівень у цій групі школярів не зафіксовано. У другій групі – учні з посередньою результативністю – лише 14% учнів притаманний високий рівень оригінальності мислення, тобто наявне стрімке статистично значуще падіння цього рівня у школярів цієї групи, порівняно зі школярами з відмінною результативністю. Водночас спостерігається певне кількісне зростання середнього рівня оригінальності (до 57%) і паралельно поява майже у третини школярів цієї групи (29%) низького рівня оригінальності творчого мислення. У третій гру-

пі – зі слабкою результативністю – високий рівень оригінальності творчого мислення встановлено у 25% школярів і у стількох же, у 25% , – середній рівень; половині молодших школярів притаманний низький рівень творчого мислення за таким його показником, як оригінальність.

Ранговий аналіз структури особливостей розвитку творчого мислення першокласників із різною результативністю навчальної діяльності показав таке. Якщо у першій групі – відмінно встигаючих першокласників – зафіксовано лише високий і середній рівні розвитку оригінальності творчого мислення, причому з домінуванням високого рівня, який займає перше рангове місце (за відсутності низького рівня), то у групах школярів із посередньою і слабкою результативністю навчальної діяльності наявні всі три її рівні, але пропорційне співвідношення їх відзначається своєрідністю. Так, у групі з посередньою результативністю переважає середній рівень оригінальності творчого мислення (перше рангове місце); друге рангове місце займає низький рівень. Що ж до учнів із високим рівнем оригінальності, то чисельність їх зменшується удвічі, займаючи третє рангове місце. У групі учнів зі слабкою успішністю (перше рангове місце) переважає низький рівень розвитку оригінальності мислення; друге рангове місце поділяють, кількісно урівноважуючись між собою, високий і середній рівні.

Аналіз динаміки рівнів розвитку оригінальності творчого мислення у першокласників із різним рівнем навчальних досягнень виявив таке. Високий рівень розвитку оригінальності творчого мислення панує лише у групі з високою результативністю, стрімко знижуючись (падіння статистично значуще на рівні ($p \le 0{,}01$) у групах із посередньою і слабкою результативністю навчальної діяльності (друга і третя групи). Причому в другій групі він зменшується у чотири рази, а у третій – майже вдвічі. Ці дані говорять про наявність зв'язку між результативністю навчальної діяльності та становленням творчого мислення навіть на найпершій сходинці навчання, якою є перший клас початкової школи. Водночас отримані експериментальні дані переконують у тому, що вже на цьому етапі відбувається становлення деструктивної тенденції. Про це свідчить наявність у групі зі слабкою результативністю лише удвічі менше першокласників із високим рівнем оригінальності мислення. Прикметно, що таких школярів у групі з посередньою результативністю вже у чотири рази менше порівняно з групою учнів із відмінною результативністю. Шко-

лярі цих груп, які мають високий рівень оригінальності творчого мислення та інтелектуальний потенціал яких не задіяний повною мірою у процесі навчальної діяльності, вимагають уваги з боку вчителя щодо проведення спеціальних стратегій підтримки екологічного особистісного розвитку і саморозвитку.

Зазначимо, що середній рівень розвитку оригінальності творчого мислення першокласників має тенденцію до зниження на статистично значущому рівні від першої до другої та від другої до третьої групи результативності ($p \leq 0{,}01$), водночас не маючи між першою і другою групами статистично значущих відмінностей.

Низький рівень розвитку оригінальності творчого мислення, як зазначалося вище, не зафіксований у відмінно встигаючих першокласників, але з'являється у групі посередньо встигаючих (у третини школярів) і наявний у половини слабко встигаючих учнів, займаючи панівне місце у рівневій структурі цієї групи першокласників, тобто має тенденцію до стрімкого статистично значущого зростання зі зниженням успішності школярів.

На підставі цих даних можна зробити висновок про зародження деструктивної тенденції у розвитку оригінальності як показника творчого мислення у першокласників зі слабкою результативністю навчання. У зв'язку з цим виникає необхідність розгляду виховного впливу як спеціального завдання, проведення спеціальної тренінгової та корекційної роботи з метою оптимізації розвитку в молодших школярів творчої активності.

У другокласників із різною результативністю навчальної діяльності виявлено такі особливості становлення оригінальності творчого мислення. У першій групі за результативністю високий рівень притаманний 45% учнів, середній – 55% школярів. Низький рівень оригінальності творчого мислення у школярів цієї групи, як і у першокласників, відсутній. У другій групі – посередньо встигаючих школярів – високий рівень оригінальності зафіксовано у 12% школярів, середній – у 88% . Низький рівень у школярів цієї групи також відсутній. У третій групі – слабко встигаючих школярів – високий рівень розвитку оригінальності творчого мислення не зафіксовано; для учнів цієї групи характерною є тотожність даних середнього та низького рівнів розвитку оригінальності (50%).

Отже, у першій групі – відмінно встигаючих другокласників – зафіксовано лише високий (друге рангове місце) і середній (перше рангове місце) рівні розвитку творчого мислення за по-

казником оригінальності, причому інтервал між ними незначний, без статистично значущої різниці. У другій групі – посередньо встигаючих другокласників – як і в першій, також зафіксовано два рівні розвитку – високий (друге рангове місце) та середній (перше рангове місце). Симптоматичним є те, що якщо за ранговим розподілом рівнів у цій групі спостерігається схожість із першою групою, то змістовна структура їх має, порівняно з першою групою, значні відмінності. У другій групі фіксується стрімке статистично значуще, порівняно з першою групою, зниження високого рівня розвитку оригінальності творчого мислення із 45% до 12% і паралельне стрімке, статистично значуще кількісне зростання середнього рівня (з 55% до 88%). При цьому ми констатуємо різке збільшення інтервалу між ними: якщо високий рівень становить 12%, то середній – 88%. У третій групі – слабко встигаючих другокласників – перше рангове місце розподілилося між середнім і низьким рівнями розвитку оригінальності творчого мислення. Водночас спостерігається статистично значуще кількісне зниження, порівняно з другою групою, середнього рівня. Низький рівень розвитку оригінальності творчого мислення, який був відсутній у першій і другій групах другокласників, не лише з'являється у цій групі школярів, а й стабілізується. Таке поступове зміщення рівневої внутрішньої структури розвитку оригінальності творчого мислення другокласників із різною результативністю у бік збіднення її структури є одним із вагомих доказів наявності зв'язку між продуктивністю навчальної діяльності і творчою активністю вже у молодшому шкільному віці.

Аналіз рівневої динаміки оригінальності творчого мислення у різних за результативністю групах другокласників свідчить про поступове деструктивне зміщення від першої до третьої групи не лише у якісній характеристиці рівнів (дихотомії «високий – низький рівень»), а й кількісній репрезентації їх у тій чи іншій за результативністю групі.

Аналіз особливостей творчого мислення за показником оригінальності у третьокласників із різною результативністю показав таке. У першій групі третьокласників – із відмінною результативністю навчальної діяльності – зафіксовано два рівні розвитку оригінальності творчого мислення – високий рівень становить 22%, середній – 78% (вони займають відповідно друге і перше рангові місця). Низький рівень, як і у першо- і другокласників цієї групи, відсутній. У третьокласників другої гру-

пи – з посередньою успішністю – високий рівень кількісно зменшується удвічі (11%). Середній рівень домінує і займає перше рангове місце (78%). У третьокласників цієї групи, порівняно з другокласниками, з'являється низький рівень, який за своїми кількісними показниками тотожний високому рівню цієї групи. У третій групі третьокласників – зі слабкою успішністю – високого рівня оригінальності творчого мислення, як і у другокласників, не встановлено. Середній рівень, який, хоч і зменшується у кількісному відношенні порівняно з іншими за результативністю групами третьокласників (із 78% до 58%), усе ж займає перше рангове місце у цій групі. Друге рангове місце у цій групі належить низькому рівню оригінальності творчого мислення, який зростає майже у чотири рази порівняно з посередньо встигаючими третьокласниками.

Аналіз макроґенези особливостей розвитку оригінальності творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку дає підстави стверджувати про становлення певних тенденцій його перебігу в школярів із різним рівнем навчальних досягнень уже на цьому етапі онтогенезу.

Від першого до третього класу в структурі рівневої динаміки групи школярів із відмінною результативністю, незалежно від етапу навчання, наявні лише два рівні – високий і середній, які займають перших два рангових місця, попри особливості їхньої рангової та кількісної своєрідності на окремих етапах навчальної діяльності. Низький рівень оригінальності творчого мислення у цієї групи школярів відсутній на всіх етапах навчання. Ці дані свідчать про конструктивність розвитку творчого мислення у школярів із високою результативністю навчальної діяльності. Звертає на себе увагу також певне зниження темпів зростання від першого до третього класу високого рівня оригінальності творчого мислення у школярів цієї групи. Це дає підстави зробити висновок про необхідність побудови системи спеціальної коригуючої роботи з урахуванням саме специфіки розвитку творчого мислення у школярів із високим рівнем навчальних досягнень, підвищення потенціалу їхнього творчого розвитку, що у процесі навчальної діяльності повинно бути предметом особливої уваги. У школярів другої групи – з посередньою результативністю навчальної діяльності – як своєрідна особливість постає стабільне домінування середнього рівня розвитку оригінальності творчого мислення, який займає перше рангове місце незалежно від етапу навчання, від першого до третього класу. Водночас притаман-

на школярам із відмінною результативністю навчання тенденція поєднання високого і середнього рівнів зберігається лише у другокласників. У першо- і третьокласників спостерігається включення у рівневу структуру низького рівня розвитку оригінальності творчого мислення. Це свідчить про появу елементів деструктивної тенденції його розвитку в школярів цієї групи і необхідність побудови корекційної роботи з урахуванням специфіки кожного етапу навчання. У третій групі молодших школярів – зі слабкою результативністю навчальної діяльності – динаміка розвитку оригінальності творчого мислення зазнає певних деструктивних змін. Це виявляється, з одного боку, в наявності лише двох рівнів розвитку – середнього і низького – на другому і третьому етапах навчання (за винятком першого класу, що було зазначено вище). З іншого – у значному відсотку школярів цієї групи, яким притаманний низький рівень (перший клас – 50%, другий клас – 50%, третій клас – 42%). При цьому має місце така деструктивна тенденція, яка взаємопересічно блокує рівень не лише навчальних досягнень, а й творчої активності школярів.

Висновки. Аналіз експериментального дослідження переконливо свідчить про наявність мікро- та макрогенетичних тенденції у розвитку оригінальності творчого мислення як особистісної детермінанти навчальних досягнень молодших школярів. Установлені особливості оригінальності творчого мислення у молодших школярів із різним рівнем навчальних досягнень свідчать про зміни як в архітектоніці його розвитку, так і у ранговій репрезентації рівневих характеристик у тій чи іншій за результативністю групі школярів. Аналіз макроґенези свідчить про конструктивність розвитку оригінальності творчого мислення у школярів із високою результативністю навчальної діяльності. Установлено деструктивні зміни у становленні оригінальності творчого мислення в молодших школярів зі слабкою результативністю навчальної діяльності, які взаємопересічно блокують рівень не лише навчальних досягнень, а й творчої активності школярів. Це вимагає розробки диференційованих програм розвитку творчого потенціалу особистості молодшого школяра у взаємозв'язку з результативністю його навчальної діяльності як провідної для цього етапу онтогенезу.

Перспективи подальших розвідок полягають у продовженні експериментального дослідження особливостей розвитку творчого мислення як особистісної детермінанти особистісної ефективності школярів молодшої та середньої школи.

Список використаних джерел

1. Диагностика познавательных способностей: Методики и тесты : учеб. пособие. – М. : Академический проект ; Альма Матер, 2009. – 533 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Григорій Силович Костюк ; за ред. Л. М. Проколієнко. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.
3. Кремень В. Г. Вступ / В. Г. Кремень // Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України) : Збірник наукових праць. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – С. 6–7.
4. Кремень В. Г. Сучасне мислення й освіта: методологічний концепт / В. Г. Кремень // Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України) : Збірник наукових праць. – К. : Видавничий дім «Сам», 2017. – С. 8–16.
5. Максименко С. Д. Особистість: прогноз розвитку і життєвий шлях / С. Д. Максименко // Психологічне опосередкування педагогічних впливів на розвиток особистісної активності в освітньому просторі : метод. реком. / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2008. – С. 4–35.
6. Мусіяка Н. І. Онтогенетична динаміка прогностичної самооцінки як детермінанта особистісної ефективності школяра / Н. І. Мусіяка // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2017. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 23. – С. 211–218.
7. Нова українська школа : порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
8. Петренко І. В. Особливості регулятивної сфери у школярів з різними навчальними досягненнями : посібник / І. В. Петренко ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. – К. : Міленіум, 2016. – 160 с.
9. Смульсон М. Л. Розвиток інтелекту та суб'єктності дорослих у віртуальному просторі / М. Л. Смульсон // Технології розвитку інтелекту : електронний фаховий журнал Лабораторії нових інформаційних технологій навчання [Електронний ресурс]. – К., 2016. – Т. 2. – № 13. – Режим доступу : http://

psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/view/18.
10. Становлення особистості школярів з різними навчальними досягненнями в онтогенетичному просторі : монографія / за ред. М. Т. Дригус. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 154 с.
11. Третяк Т. М. Психологічні особливості мисленнєвої діяльності школярів / Т. М. Третяк // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2017. – Т. XII. Психологія творчості. – Вип. 23. – С. 312–323.
12. Яворська-Вєтрова І. В. Динаміка образу успішного учня (ідеальне Я) у школярів молодшого шкільного та підліткового віку в контексті їх особистісної ефективності / І. В. Яворська-Вєтрова // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Вип. 33. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2016. – С. 601–612.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Diagnostika poznavatel'nyh sposobnostej: Metodiki i testy : ucheb. posobie. – M. : Akademicheskij proekt ; Al'ma Mater, 2009. – 533 s.
2. Kostjuk G. S. Navchal'no-vyhovnyj proces i psyhichnyj rozvytok osobystosti / Grygorij Sylovych Kostjuk ; za red. L. M. Prokolijenko. – K. : Radjans'ka shkola, 1989. – 608 s.
3. Kremen' V. G. Vstup / V. G. Kremen' // Naukove zabezpechennja rozvytku osvity v Ukrai'ni: aktual'ni problemy teorii' i praktyky (do 25-richchja NAPN Ukrai'ny) : Zbirnyk naukovyh prac'. – K. : Vydavnychyj dim «Sam», 2017. – S. 6–7.
4. Kremen' V. G. Cuchasne myslennja j osvita: metodologichnyj koncept / V. G. Kremen' // Naukove zabezpechennja rozvytku osvity v Ukrai'ni: aktual'ni problemy teorii' i praktyky (do 25-richchja NAPN Ukrai'ny) : Zbirnyk naukovyh prac'. – K. : Vydavnychyj dim «Sam», 2017. – S. 8–16.
5. Maksymenko S. D. Osobystist': prognoz rozvytku i zhyttjevyj shljah / S. D. Maksymenko // Psyhologichne oposeredkuvannja pedagogichnyh vplyviv na rozvytok osobystisnoi' aktyvnosti v osvitn'omu prostori : metod. rekom. / Instytut psyhologii' im. G. S. Kostjuka APN Ukrai'ny. – K. : DP «Informacijno-analitychne agentstvo», 2008. – S. 4–35.

6. Musijaka N. I. Ontogenetychna dynamika prognostychnoi' samoocinky jak determinanta osobystisnoi' efektyvnosti shkoljara / N. I. Musijaka // Aktual'ni problemy psyhologii' : Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psyhologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – K. : Vydavnyctvo «Feniks», 2017. – T. XII. Psyhologija tvorchosti. – Vyp. 23. – S. 211–218.
7. Nova ukrai'ns'ka shkola : poradnyk dlja vchytelja / za zag. red. N. M. Bibik. – K. : TOV «Vydavnychyj dim «Plejady», 2017. – 206 s.
8. Petrenko I. V. Osoblyvosti reguljatyvnoi' sfery u shkoljariv z riznymy navchal'nymy dosjagnennjamy : posibnyk / I. V. Petrenko ; Nacional'na akademija pedagogichnyh nauk Ukrai'ny, Instytut social'noi' ta politychnoi' psyhologii'. – K. : Milenium, 2016. – 160 c.
9. Smul'son M. L. Rozvytok intelektu ta sub'jektnosti doroslyh u virtual'nomu prostori / M. L. Smul'son // Tehnologii' rozvytku intelektu : elektronnyj fahovyj zhurnal Laboratorii' novyh informacijnyh tehnologij navchannja [Elektronnyj resurs]. – K., 2016. – T. 2. – № 13. – Rezhym dostupu : http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/issue/view/18.
10. Stanovlennja osobystosti shkoljariv z riznymy navchal'nymy dosjagnennjamy v ontogenetychnomu prostori : monografija / za red. M. T. Drygus. – Kirovograd : Imeks-LTD, 2013. – 154 s.
11. Tretjak T. M. Psyhologichni osoblyvosti myslennjevoi' dijal'nosti shkoljariv / T. M. Tretjak // Aktual'ni problemy psyhologii' : Zbirnyk naukovyh prac' Instytutu psyhologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny. – K. : Vydavnyctvo «Feniks», 2017. – T. XII. Psyhologija tvorchosti. – Vyp. 23. – S. 312–323.
12. Javors'ka-Vjetrova I. V. Dynamika obrazu uspishnogo uchnja (ideal'ne Ja) u shkoljariv molodshogo shkil'nogo ta pidlitkovogo viku v konteksti i'h osobystisnoi' efektyvnosti / I. V. Javors'ka-Vjetrova // Problemy suchasnoi' psyhologii' : Zbirnyk naukovyh prac' Kam'janec'-Podil's'kogo nacional'nogo universytetu imeni Ivana Ogijenka, Instytutu psyhologii' imeni G. S. Kostjuka NAPN Ukrai'ny / za nauk. red. S. D. Maksymenka, L. A. Onufrijevoi'. – Vyp. 33. – Kam'janec'-Podil's'kyj : Aksioma, 2016. – S. 601–612.

Received February 23, 2018
Revised March 20, 2018
Accepted April 13, 2018